

1-SINF O‘QUVCHILARIGA “VATAN” MAVZUSINI TUSHUNTIRISHDA YAPONIYA TA‘LIM TAJRIBASIDAN FOYDALANISH

Abdullayeva Odinaxon Xayrulla qizi

Namangan davlat pedagogika instituti 1-kurs magistranti

Raximova Mexribon Abduxolisovna

Namangan davlat pedagogika instituti dotsenti, ilmiy maslahatchi

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23332986>

Annotatsiya. Mazkur maqolada 1-sinf o‘quvchilariga “Vatan” tushunchasini tushuntirishda Yaponiya boshlang‘ich ta‘lim tajribasining pedagogik jihatdan qo‘llash mumkin bo‘lgan elementlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda Yaponiyaning MEXT (Ta‘lim, madaniyat, sport, fan va texnologiyalar vazirligi) tomonidan belgilangan axloqiy tarbiya, maxsus faoliyatlar, tajribaviy ta‘lim, maktab va mahalliy hamjamiyat bilan hamkorlikka oid yondashuvlar asos qilib olindi. Yapon ta‘limida vatanga va tug‘ilib-o‘sgan hududga hurmat, an‘ana va madaniyatni qadrlash, jamoada hamkorlik qilish hamda ijtimoiy mas‘uliyatni amaliy faoliyat orqali rivojlantirishga e‘tibor qaratilishi ko‘rsatiladi.

Kalit so‘zlar: Vatan, boshlang‘ich ta‘lim, 1-sinf, Yaponiya ta‘limi, axloqiy tarbiya, maxsus faoliyatlar, Tokkatsu, milliy qadriyat, tajribaviy ta‘lim, fuqarolik tarbiyasi.

Boshlang‘ich ta‘limning dastlabki bosqichida “Vatan” tushunchasini o‘quvchiga sodda, hayotiy va hissiy jihatdan yaqin shaklda tushuntirish muhim pedagogik vazifalardan biridir. 1-sinf o‘quvchisi uchun Vatan avvalo oila, uy, mahalla, maktab, ona tili, tabiat, o‘zi yashayotgan hudud va yaqin insonlar bilan bog‘liq bo‘lgan konkret tasavvurlar orqali anglashiladi. Shuning uchun mazkur tushunchani faqat ta‘rif va yodlash asosida berishdan ko‘ra, bolaning kundalik tajribasi bilan bog‘lash samaraliroqdir. Yaponiya ta‘lim tajribasi ushbu masala uchun qiziqarli metodik imkoniyatlarni beradi. Yaponiya MEXT hujjatlarida axloqiy tarbiya maktab faoliyatining barcha yo‘nalishlari bilan bog‘lanishi, inson qadr-qimmati va hayotga hurmat, an‘ana va madaniyatni qadrlash, o‘z mamlakati va tug‘ilib-o‘sgan hududiga mehr, jamoat ruhini rivojlantirish kabi maqsadlar qayd etilgan.

Yaponiyaning boshlang‘ich ta‘limida maxsus faoliyatlar — “Tokkatsu” — sinf va maktabni kichik ijtimoiy muhit sifatida ko‘rib, guruh faoliyati orqali bolalarda mustaqil va amaliy munosabat, jamoa hayotini yaxshilashga hissa qo‘shish kabi sifatlarni rivojlantirishga yo‘naltiriladi. MEXTning xalqaro materiallarida ham Tokkatsu bolalarning guruh faoliyati orqali yaxshiroq jamoaviy hayot qurishiga xizmat qilishi qayd etilgan. Vatanga muhabbatni 1-sinf o‘quvchisiga abstrakt tushuncha sifatida emas, balki “men yashaydigan joyni asrayman”, “maktabimga g‘amxo‘rlik qilaman”, “tabiatni muhofaza qilaman”, “boshqalarga yordam beraman”, “yurtimning madaniyatini qadrlayman” kabi konkret xatti-harakatlar orqali anglatish mumkin. Bunday yondashuv Vatan tushunchasini bolaning kundalik tajribasiga yaqinlashtiradi.

Yaponiya tajribasidan foydalanishning quyidagi metodik prinsiplari ajratildi: 1) abstrakt g‘oyani konkret faoliyat bilan bog‘lash; 2) bolani jamoaviy faoliyatga jalb qilish; 3) mahalliy hudud va maktabni tarbiya makoniga aylantirish; 4) savol, suhbat va refleksiya orqali bolaning

shaxsiy fikrini yuzaga chiqarish; 5) milliy qadriyatni boshqa xalqlarni hurmat qilish bilan uyg‘unlashtirish.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, “Vatan” mavzusini 1-sinfda o‘rgatishda Yaponiya tajribasining eng muhim metodik jihati — qadriyatni amaliy hayot bilan bog‘lashdir. MEXTning o‘quv dasturiga oid hujjatlarida o‘quvchilarda o‘z yurti va mahalliy hududiga mehr, madaniyat va an‘analarni qadrlash bilan bir qatorda boshqa mamlakatlarni hurmat qilish va xalqaro tinchlikka hissa qo‘shish kabi yo‘nalishlar ham ko‘rsatiladi.

Bunda 1-sinf o‘quvchisiga “Vatan”ni birdaniga katta siyosiy yoki tarixiy tushuncha sifatida berish maqsadga muvofiq emas. Pedagogik jihatdan tushuncha “mening uyim → mening oilam → mening maktabim → mening mahallam → mening shahrim/qishlog‘im → O‘zbekistonim” tarzida kengaytirib borilishi mumkin. Bu usul bolaning yaqin tajribasidan umumiy tushunchaga o‘tishini ta‘minlaydi.

Ikkinchi muhim natija — jamoaviy faoliyatdan foydalanish. Tokkatsu yondashuvida sinf va maktab bolalar faoliyat olib boradigan kichik jamiyat sifatida qaraladi. MEXT materiallarida guruh faoliyati orqali bolalarda mustaqil va amaliy munosabatni rivojlantirish hamda guruh hayotini yaxshilashga xizmat qiladigan faoliyatlar ko‘rsatilgan. Bu g‘oyani 1-sinfda “Bizning sinfimiz — Vatanimizning kichik bir bo‘lagi” kabi sodda faoliyatga moslashtirish mumkin.

Uchinchi natija — tajribaviy o‘rganish. O‘quvchi maktab hovlisidagi daraxtlarni kuzatishi, sinf xonasini ozoda saqlashi, maktabdagi umumiy joylarga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo‘lishi yoki mahalla haqida ota-onasidan ma‘lumot olishi orqali Vatan tushunchasini amaliy ravishda his qiladi. Bunday faoliyat “Vatanga muhabbat”ni xulq-atvor bilan bog‘laydi.

To‘rtinchi natija — mahalliy madaniyat va an‘analarni darsga olib kirish. MEXT hujjatlarida mahalliy hudud madaniyati va an‘analarini qadrlash hamda mamlakat madaniyatiga qiziqish va mehrni rivojlantirish axloqiy tarbiya mazmuni bilan bog‘langan. O‘zbekiston sharoitida bunga mahalla tarixi, milliy hunarmandchilik, xalq o‘yinlari, milliy taomlar, bayramlar, tarixiy obidalar va tabiat obyektlari misol bo‘la oladi.

Beshinchi natija — “Vatanparvarlik + boshqalarga hurmat” tamoyili. Yaponiya o‘quv dasturida o‘z mamlakati va hududini qadrlash boshqa mamlakatlar va xalqlarga hurmat bilan birga beriladi. Shu sababli 1-sinf darsida “Men Vatanimni sevaman” g‘oyasi “Boshqa xalqlarni ham hurmat qilaman” g‘oyasi bilan qarama-qarshi qo‘yilmasligi, aksincha, bir-birini to‘ldirishi mumkin.

1-jadval. Yaponiya tajribasi va O‘zbekiston boshlang‘ich ta‘limiga moslashtirish

Yaponiya element	tajribasidagi	Pedagogik mazmun	O‘zbek ta‘limida moslashtirish
Tokkatsu / maxsus faoliyat		Jamoadamaliy faoliyat	Sinfni birgalikda bezash, maktabga g‘amxo‘rlik qilish
Axloqiy tarbiya		Qadriyatlarni kundalik xulq bilan bog‘lash	Vatanga muhabbatni yaxshi ishlar orqali ko‘rsatish
Mahalliy hududga e‘tibor		Hudud madaniyatini qadrlash	Mahalla, qishloq/shahar va milliy meros haqida suhbat

Tajriba orqali o‘rganish	Faoliyat va kuzatuv	Maktab hovlisi, tabiat va jamoat joylarini kuzatish
Refleksiya	O‘quvchining shaxsiy fikrini anglash	“Men Vatanim uchun nima qila olaman?” savoli

Shu o‘rinda Vatan mavzusi uchun 45 daqiqalik dars loyihasini taqdim qilmoqchimiz.

Mavzu: “Vatan — mening uyim, maktabim va yurtim”. Sinf: 1-sinf. Dars davomiyligi: 45 daqiqa. Dars turi: yangi tushuncha hosil qilish va amaliy faoliyat. Asosiy metodik g‘oya: Yaponiya tajribasidagi jamoaviy faoliyat, tajriba orqali o‘rganish, mahalliy muhitdan foydalanish va refleksiya elementlarini O‘zbekiston mazmuniga moslashtirish.

Dars maqsadi: o‘quvchilarda Vatan tushunchasining dastlabki, yoshga mos tasavvurini shakllantirish; oila, maktab, mahalla va O‘zbekiston o‘rtasidagi bog‘liqlikni anglatish; Vatanga muhabbatni konkret ijobiy xatti-harakatlar bilan bog‘lash; jamoada ishlash va o‘z fikrini sodda ifodalash ko‘nikmasini rivojlantirish.

Kutiladigan natijalar: dars oxirida o‘quvchi Vatan tushunchasini sodda so‘zlar bilan izohlay oladi; Vatan bilan bog‘liq kamida uchta obyektni ayta oladi; Vatanga foydali bo‘ladigan kamida ikkita yaxshi ishni misol qiladi; guruhda topshiriq bajaradi; o‘z fikrini bir-ikki gap bilan ifodalaydi.

2-jadval. 45 daqiqalik dars bosqichlari

Vaqt	Bosqich	O‘qituvchi faoliyati	O‘quvchi faoliyati
0–5 daqiqa	Qiziqtirish	Uy, maktab, mahalla va O‘zbekiston tasvirlarini ko‘rsatadi. “Bularni nima birlashtiradi?” deb so‘raydi.	Rasmlarni kuzatadi, taxmin qiladi.
5–12 daqiqa	Tushuncha	“Vatan”ni bola hayotiga yaqin misollar orqali tushuntiradi.	Oila, uy, maktab va mahalla haqida gapiradi.
12–22 daqiqa	Yaponiya usuli: kichik jamoa	Guruhlarga “Bizning yaxshi maktabimiz” topshirig‘ini beradi: maktabni asrash uchun 3 ishni tanlash.	Guruhda maslahatlashadi va 3 ta yaxshi ishni tanlaydi.
22–30 daqiqa	Tajriba/kuzatuv	Sinf yoki maktab muhitidagi biror obyektni kuzatishni tashkil qiladi.	Maktabdagi tartib, tabiat yoki umumiy joyni kuzatadi.

30–37 daqiqa	Ijodiy topshiriq	“Vatan daraxti”ni yaratishni taklif qiladi: ildiz — oila, tana — maktab/mahalla, barglar — yurt uchun yaxshi ishlar.	Rasm, so‘z yoki belgilar bilan daraxtni to‘ldiradi.
37–42 daqiqa	Taqdimot	Guruhlarini qisqa taqdimotga chorlaydi.	Guruh nomidan 1–2 o‘quvchi fikr bildiradi.
42–45 daqiqa	Refleksiya	“Bugun men Vatanim uchun nima qila olishimni bildim?” savolini beradi.	Bitta fikr yoki va‘dasini aytadi.

Yaponiya tajribasini O‘zbekiston boshlang‘ich ta‘limiga tatbiq etishda “tayyor modelni ko‘chirish” emas, balki pedagogik prinsiplarni moslashtirish asosiy metodologik shart hisoblanadi. Masalan, Tokkatsuning jamoaviy faoliyatga yo‘naltirilganligi bizning sinf jamoasi, mahalla va hamkorlik an‘analarimiz bilan uyg‘unlashtirilishi mumkin. Bunda o‘zbek ta‘limining milliy mazmuni saqlanadi, Yaponiya tajribasidan esa faoliyatni tashkil etish usuli olinadi.

Yana bir muhim jihat — Vatan tushunchasini faqat ramzlar bilan chegaralamaslik. Bayroq, gerb, madhiyaga oid boshlang‘ich ma‘lumotlar muhim bo‘lsa-da, 1-sinf o‘quvchisi uchun Vatanga munosabat kundalik yaxshi xatti-harakatlar orqali ham tushuntirilishi kerak. Maktabni toza saqlash, tabiatni asrash, kitobni ehtiyot qilish, kattalarni hurmat qilish, do‘stiga yordam berish kabi amallar Vatanga foydali bo‘lishning bolaning yoshiga mos ko‘rinishlari sifatida izohlanishi mumkin.

MEXTning boshlang‘ich ta‘limga oid hujjatlarida axloqiy tarbiya faqat alohida dars bilan chegaralanmasdan, maktabning boshqa faoliyatlari bilan uzviy bog‘lanishi va tajribaviy faoliyatlar orqali o‘quvchining ichki axloqiy sifatlarini rivojlantirishga e‘tibor qaratilishi ko‘rsatilgan. Shu nuqtayi nazardan “Vatan” mavzusini ona tili va o‘qish, tarbiya, tasviriy faoliyat, musiqa va sinfdan tashqari tadbirlar bilan integratsiya qilish mumkin.

Mazkur yondashuvning yana bir afzalligi — o‘quvchi faqat tinglovchi emas, faol ishtirokchiga aylanadi. U Vatan haqida tayyor gapni yodlamaydi, balki “men nima qila olaman?” degan savolga javob izlaydi. Natijada tushuncha shaxsiy tajriba bilan bog‘lanadi. Biroq darsni tashkil etishda bolaning yosh xususiyatlari hisobga olinib, murakkab tarixiy va siyosiy mazmundagi materiallardan ko‘ra, uning kundalik hayotiga yaqin misollar tanlanishi maqsadga muvofiq.

MEXTning rasmiy o‘quv dasturida mahalliy hudud va mamlakat madaniyatini qadrlash boshqa mamlakatlar va madaniyatlarga hurmat bilan birgalikda ko‘rsatilishi e‘tiborga loyiq. Bu prinsip O‘zbekiston ta‘limida ham Vatanga muhabbatni umuminsoniy qadriyatlar, tinchlik, boshqa xalqlarga hurmat va hamkorlik bilan uyg‘unlashtirish uchun metodik asos bo‘la oladi.

Xulosa qilib aytganda, 1-sinf o‘quvchilariga “Vatan” mavzusini tushuntirishda Yaponiya ta‘lim tajribasining jamoaviy faoliyat, tajriba orqali o‘rganish, mahalliy muhitdan foydalanish, axloqiy tarbiyani barcha ta‘lim faoliyatlari bilan bog‘lash va refleksiya e‘tibor berish kabi elementlari metodik jihatdan foydali bo‘lishi mumkin. Yaponiya MEXT hujjatlarida o‘z yurti va mahalliy hududini qadrlash, an‘ana va madaniyatni hurmat qilish, jamoada hamkorlik qilish hamda boshqa xalqlarga hurmat bilan munosabatda bo‘lish bir-biri bilan bog‘liq tarbiyaviy yo‘nalishlar sifatida ko‘rsatiladi. O‘zbekiston sharoitida mazkur tajribadan foydalanishning samarali yo‘li — uni milliy ta‘lim mazmuniga moslashtirishdir. 1-sinf o‘quvchisi uchun Vatan tushunchasi oila, uy, maktab, mahalla, tabiat va ona tili kabi yaqin tushunchalardan boshlanib, bosqichma-bosqich O‘zbekiston haqidagi umumiy tasavvurga olib borilishi mumkin.

Maqolada ishlab chiqilgan 45 daqiqalik dars modeli o‘quvchini kuzatish, fikrlash, guruhda ishlash, ijod qilish va refleksiya qilishga jalb etadi. Ayniqsa, “Vatan uchun men nima qila olaman?” savoli mavzuni abstrakt tushunchadan amaliy xatti-harakat darajasiga olib tushiradi. Shu sababli mazkur model boshlang‘ich sinfning tarbiyaviy va fanlararo mashg‘ulotlarida moslashtirib qo‘llanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology (MEXT). Curriculum Guidelines (“Courses of Study”) and ESD. Tokyo: MEXT.
2. MEXT. Elementary School Course of Study: General Provisions. Tokyo: Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology.
1. T. G‘afforova "Boshlang‘ich ta‘limda zamonaviy pedagogik texnologiyalar". T.. "Tafakkur", 2011-yil.
2. O‘. Q. Tolipov va M. Usmonboyeva .Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari - Toshkent.Fan. 2006.-260bet.
3. Iroda Azimova, Klaraxon Mavlonova, Sa‘dullo Quronov, Shokir Tursun. Ona tili va o‘qish savodxonligi. 2-qism. 2-sinf uchun mashq daftari. T.: 80 bet May, 2022.
4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 6 iyundagi 422-son qarori. Umumiy o‘rta ta‘limning davlat ta‘lim standarti.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. O‘zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.